

pacis est **Christus**, qui dixit: **Pacem** meam do uobis, pacem relinquo uobis. Ipse est deus dilectionis, quia iterū ait: **Nouum** mandatum do uobis, ut diligatis inuicem. **Et** in hoc, inquit, cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem qua dilexi uos, habueritis inuicem. **Alia** tamē pax dei, alia mundi est, quia & maligni & spirij habēt pacem, sed ad damnationem. **Christi** enim pax libera est à peccatis. **Perfidiam** ergo fugit, dolum spernit, factis malis repugnat. **Hæc** deo placita est & amica, diabolo autē inimica. **Hanc** qui habuerit, habebit et dilectionem, simul et deum eorum ad tuitiōem perpetuam. ¶ **Salutate uos inuicem in osculo sancto.** Hæc salutatio ecclesiastica est, quia oscula hæc non carnalia sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulant, nō desiderio carnis sed spiritus. ¶ **Salutāt uos sancti omnes.** Prouocat eos ad sanctitatem, ut & ipsi audeāt reddere aiçē sanctis in salutatione. **Ideo** em̄ à sanctis salutant, ut illos imitentur. ¶ **Gratia domini nostri Iesu Christi, & dilectio dei, & cōmunicatio spiritus sancti cum omnibus uobis.** Trinitatis hic complexio est, & unitas potestatis quæ totius salutis perfectio est. **Dilectio** enim dei misit nobis saluatorem Iesum, cuius gratia saluati sumus, ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit sancti spiritus. **Hic** enim dilectos à deo & saluatos gratia Christi tueretur, ut trium perfectio consummatio sit hominis in salutem.

DIVI AM-

BROSII MEDIOLANENSIS EPISCO-
pi commentarij in epistolam beati Pauli
ad Galatas.

PRAEFATIO.

Z 5 OMNIS

Omnis credens in **Christum** & obseruans legem factorum, male intelligit **Christū**. Sicut & **Symmachiani**, qui ex pharisæis originem trahunt, qui seruata omni lege, **Christianos** se dicunt more **Fotini** **Christum** non deum & hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim deum intelligerent **Christum**, nihil de lege factorum sperarent, id est, de **Neomnijs**, sabbato, circuncisione, & discretionem escarum, quia qui deum & dominum legis colit, supra legem est: nec potest iudicari à lege, qui cum legislatore concordat. De niq; non illorum causa lex data est qui deum colebant, sed eorum qui male & credebant & agebant ad contemptum creatoris. Vnde dicit ad **Timotheum**: Nec enim iusto lex posita est, sed iniustis et maleuersantibus. Et **Moses** sic inquit: Timentes facietis filios **Israel**. Vnde & **Galatæ**, uel hi qui eos subuertebant, adhuc erroris nebula contextum cor habentes, non cernunt sensum **Esaiæ** prophætæ inter cætera dicentis: ¶ Verbum enim consummans & breuians in æquitate, quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram. Si ergo hæc dicta intelligerent, à lege recederent, scientes à prædicatione **Ioannis Baptistæ** legem iam cessare, ut sola fides sufficiat ad salutem abbreviata ex lege. In lege enim & de deo patre, & de **Christo** filio eius, & de **Spiritu sancto** continetur prædestinatum in tempore, quod manifestum est in prædicatione. Nam si signaculi causa circuncidebantur filij **Israel**, ut exinde apparerent filij esse **Abraæ** iuxta carnem, rite cessare debet circuncisio, quia signum habent credentes mortis euitæ, quo dinoscuntur filij esse **Abraæ**, sed secundum fidem. **Abraæ** enim promissus est, qui ueniens uinceret mortem. Denique hunc expectabat **Abraam**, quem in spiritu sentiens natum, gauisus est, sciens se in breui introduci in cælos. Vnde dicit dominus ad **Iudæos**: **Abraam** cupiuit uidere diem meum, & uidit, & gauisus est. Tempore enim quo simul adhuc erant filij **Israel** in heremo, ante quæ uicini essent gentium, non sunt circuncisi. At ubi autem commisceri habebant genti

1. Timo. 1.

Esai. 20.

Ioan. 8.

gentibus, tunc à Iesu Naue circumcisi sunt de petra, quæ significat Christum: quia petra, inquit, erat Christus, ut designaretur per Christum futuram incircuncisionem cordis. Sicut dixerat Moses & Hieremias propheta: Circūdite uos deo, & circumcidite præputium cordis uestri, ut amputata caligine, remissione accepta peccatorum, digni fierent uidere gloriam dei, quã sub lege positi, uidere nequiuerant causa peccati. Ut ergo Christum deum signaret, & non se ab homine ea didicisse quæ docebat, assereret, ita incipit.

Deut. 10.
Hier. 4.6

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Apostolum se non ab hominibus electum, & missum ad prædicandum testatur, sicut erant quidam, qui electi ab apostolis, mittebantur ad ecclesias roborandas: neque sicut alij, qui à Iudæis mittebantur ad disturbandas ecclesias, quos pseudoapostolos uocat, sed à filio dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare uidetur, quia præcepta quasi deus dedit, non quasi homo: & quæ elegit, diuino iudicio elegit. • Per quod idoneum & firmum se prædicatorem significat: quia multo uiriq; melior est quem deus elegit, quàm quem homo. Neque enim per hominem, sicut arbitrabantur de Christo, qui hos cogebant circūcidi, sed per Iesum Christum, id est, sed per eum qui deus & homo est. Quod statim aperit, cum dicit: Et deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Hoc dicto duas hæreses damnauit, et Manichæi & Fotini. Quia Manichæus Christum hominem negat, & non negat crucifixum: & Fotinus Christum deum non concedit, & tamen ipsum se, hoc est corpus suum, excita se à mortuis negare non audeat, ut Manichæus cum crucifixum non negat, stulte eum

hominem

hominem nō fateri uideatur, & **F**otinus impietate quadam deum negare, quem seipsum à mortuis excitasse fatetur. **L**egit enim dixisse dominum: **S**oluite templū hoc, & ego tribus diebus excitabo illud. **H**oc autē dicebat deus de templo corporis sui. **I**gitur ipse excitans se à mortuis, corpus suum significat se à mortuis excitasse, & nihilominus tamen à patre suo dicitur excitatus. **P**ropterea quod omnis uirtus filij de patre est, ut gesta filij facta sint patris, ex quo sunt omnia. ¶ **E**t qui mecum sunt fratres, ecclesie Galatie.) **P**ostquam autoritatem suam cōmendauit, adhuc auget ad causam, ut ceteros qui secū erāt, omnes commotos aduersus eos ostenderet. **Q**uamuis sufficeret autoritas ei⁹ nec possit refutari, tamen ut grauet factum illorum, quo à prima fide desiterant, multos secum accēfos ad errorem illorum arguendum designat. **F**acile enim poterit quis intelligere errare se, si se à multis uideat reprehendi. ¶ **G**ratia uobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.) **V**triusq; beneficio tam patris quam filij, genus hominum subleuatum ostendit. **N**ec minorem filium significat, cum eum dominum nostrum uocat: neq; patrem maiorem, quia eum deum nostrum appellat, quia non erit uerus deus pater, nisi & dominus sit: neq; uerus dominus filius, nisi & deus sit. **S**i ergo una gratia patris & filij erga nos est, quid est, inquit, ut de filio minus sentiētes legem illi æquetis, ut partim Christo, partim legi seruiatis, cum legeritis dominū dicētem: **Q**uia dñs est filius hoīs, etiā sabbati, ut per hoc uideant quanta contumelia ab eis domino irrogetur, quando comparant dominum famulæ? ¶ **Q**ui dedit se ipsum pro peccatis nostris.) **A**parte ostendit nihil prodesse legem, quando Christum dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos iustificaret quos lex reos tenebat: ut eruti à lege per fidem Christi, iam nō peccatores essemus, sed iustificati secunda natiuitate, filij dei appellati. **C**um enim in conditione diaboli genus humanum teneretur, saluator obtulit se uolenti diabolo, ut illudens eum potestates uirtutis suæ, accipere enim uoluit

quæ

quem detinere non potuit, auferret ei quæ malo iure tenebat obnoxia. **Expoliatis itaque inferis, trophæum animarum pertulit ad patrem, ex quo sunt omnia.** Quod lex utique facere non potuit, quanquam profutura data sit, nobis tamen peccantibus conuersa est ut fieret inimica, & cœpit occidere, non uiuificare. **Christus autem donans delicta, non solum uiuificauit nos, sed & sibi sociauit, ut filij dei uocemur facti per fidem.** Quantus ergo error est post gratiam reuerti sub lege, hoc est accepta libertate uelle seruire, ut ereptus gladio, immemor beneficij denuo se uendat lanistæ? **Accusator est enim emptoris, qui relicto eo rursus ad priorem dominum redit.**

¶ Ut liberaret de præsentis seculo maligno.) Hoc dicit, quia ideo morti cōcessit se dominus, ut nos ab errore seculi liberaret, id est, ut ab intelligētia huius seculi, quod curriculum senescente ætate deurgit in finem, alieni facti, futuri seculi quod occasum nescit, participes simus in sensu unius dei. **Præsentis enim seculi hæc est malignitas, quia non reddit cōgruam reuerentiam creatori suo deo, & restauratori Christo, dum multos sibi deos confingit error humanus, aut dum Christo à credētibus debita honorificentia non reseruatur.** **¶ Secundum uoluntatem dei & patris, cui gloria in secula seculorum. Amen.)** **¶ Ut firmum sit & plenum autoritate, quod dicit, quia Christus nos liberauit, addit quia istud fecerit cum patris uoluntate.** **¶ Miror quod sic tam cito transferemini ab eo, qui uocauit uos in gratiam Christi in aliud Euangelium.)** **Euangelium bonum nunciū est, ac per hoc & lex uetus euangelium est, accepta lege factorum. Sed hoc potius, in quo quod promissum est, solutum est, per quod peccatores ad indulgentiam conuocantur. Mirari ergo se dicit ideo, quia de optimo & maximo beneficio decedentes, mancipauerunt se legi factorum, ut perderent quod fuerant consecuti, ut de accepta libertate ruerent in seruitutem cito euersi, cum mos sit, ut paulatim aliquis de malo transeat ad bonum. Hi autem de bono facile traducti sunt ad opera carnis, quæ sunt grauia**
¶ Raro

Raro enim contingit, ut quis de lætitia ad exitium con-
fugiat: ac per hoc admiratur hebetudinem illorum, qui
in securitate positi, labori se subiiciunt inani. Tale est,
si nauta insanus stans in portu, de tempestate securus
laxet nauim in altum, ut perturbetur diuersis pcellis:

Ita & hi per stultitiam subegerunt se, ut dolores pateren-
tur pudoris defecti. & iugum seruitutis legis susciperent,
nulla huius rei spe prædicata. In aliud ergo euangelium
uocati fuerant, quam quod hi prædicabant, qui eos sub-
uerterant. Non tamen aliud ab eo quod apostoli nunct-
abant, quod hi pseudoapostoli aliud esse asseriebant ad
inuidiam apostoli, qui eos instruxerat. ¶ Et ut Galatas
per hanc fallaciam circumuenirent, necesse erat ut euan-
gelium apostoli aliud esse dicerent, quam quod ratio sal-
uatoris docebat. Hoc autem esse uerum, quod ab eis cum
legis ueteris concordia prædicabatur. Hi sunt qui quæ-
stiones fecerunt Paulo & Barnabæ de hac re, sicut conti-
netur in Act. apostol. Isti enim docebant ex gentibus
credentes, quia nisi circumciderentur more Mosi, & Iuda-
izarent, salui esse non possent. ¶ Nisi aliqui sunt qui con-
turbant uos, et uolunt conuertere euangelium Christi.)

Apertum est, quia hoc agebant ut conuerterent Euan-
gelium Christi, immutantes traditiones, ut sub nomine Chri-
sti essent Iudæi, id est, conuertere euangelium Christi in
legem. ¶ Sed & si nos aut angelus de cælo euangelizet
uobis præterquam quod euangelizauimus, anathema
sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis uobis
euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathe-
ma sit.) Nemo miretur Apostolum, qui feritatem mo-
rum mansuetabat, sic esse commotum. Pro Galatarum
enim salute, indignatur aduersus inimicos disciplinæ
christianæ. Indignatio enim hæc ostendit nõ leue pecca-
tum esse post acceptam fidem conuertri ad legem. Nam
tam firmum atq; uerum euangelium quod eis prædica-
uerat asserit ut etiã seipos, id est apostolos, si immutati
forte aliis prædicarent non audiri doceret, quorū utiq;
fama quod essent apostoli Christi peragrauerat omem
locum

Locum. Aut si forte diabolus angelum dei se fingens, ut facile possit audiri, de cælis appareret contra hæc prædicans, sciretur esse contrarium & abominatio haberetur. **Si ergo apostolos Christi, quorum tam præclara opinio in signis & prodigijs erat faciendis, & angelum de cælo quem possit spiritalis ratio commendare, aliter docentes quàm ab apostolo Paulo edocti erant anathematizari præcepit, quanto magis quos nullum testimonium ad seducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, ut confirmet eos in prima traditione. Iterata enim lex, sollicitiores reddit negligentes. ¶ Modo enim hominibus satisfacio aut deo.) Hoc est, nunquid hominibus satisfacio, suadendo uobis reuerti ad gratiam Christi aut deo. Non hominibus uti que sed deo, ut per satisfactionem reuertantur ad deum quem spreuerant. Deniq; statim subiecit. ¶ Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem seruus Christi non essem.) Significat igitur hos à quibus fuerant euersi, non deo sed hominibus placere in Galatarum subuersione, sicut & semetipsum iam dudum, quãdo ecclesiam ut patrum traditionum uendicaret persequebatur. **Ut enim à ludæis laudari possent, secundum uoluntatem illorum, legem seruandam dicebant, ne si uerum euangelium Christi prædicarent inimicos eos facerent.** Hic autem apostolus qui omni deuotione deo placeri docebat, non timebat homines offendere, dum mō dei gloriam commendaret. **Omnia enim præsentia postponens, futuris se commendabat spebus ut Christi idoneus seruus. Idonei autem serui esse non possunt, qui sub nomine domini proprijs lucris student. Sed forte contra aliquis dicat. Ergo qui legem prædicabant quam deus dicitur dedisse, hominibus seruebant. Quo modo ergo idonea lex esse dicitur cuius prædicatio secundum hominum uoluntates narratur temperata?** **Ante aduentum domini lex iuxta dei uoluntatem prædicabatur. Tempus enim ei debebatur ut seruaretur. At ubi aut uenit dominus promissus in lege, cessare****

oportuit

Luc. 16.

oportuit legem, iuxta prædictam sententiam prophetarum. Vnde dicit dominus: **Lex & prophetæ usque ad Ioan- nem.** Nec enim dignum erat, ut præsentem domino, legis autoritas seruaretur. Ideoque si quis de cætero legem seruandam putat, iam non domini uoluntati obtemperat, sed repugnat. Similibus enim suis satisfacit. ¶ **¶ Notum enim uobis facio fratres euangelium quod prædicatum est à me, quia non secundum hominem est. Neque enim ego ab homine accepi illud aut didici, sed per reuelationem Iesu Christi.** Nunc principia epistolæ aperit. Ipsum enim sensum uult manifestare, quia non ea quæ docebat ab homine didicerat, ut forte dubitaret de his quæ docebat. Neque secundum humanum iudicium aptata erat eius prædicatio, ut indigna diuina autoritate uideretur: sed à dei filio dicit se didicisse per reuelationem, cum iam post resurrectionem esset in cælis, sicut supra memora- uit, & ea quæ didicit conuenire uoluntati maiestatisque eius à quo se didicisse testatur. Spiritualia enim sunt quæ seruata meritum collocant apud deum. Illa enim carnalia sunt quæ tempore suo seruata, nec meritum, nec im- meritum præstiterunt apud deum. Non seruata obfue- runt, quia & qui non fecerat legem, sub maledicto erat, & qui fecerat non iustificabatur apud deum, quia iustus ex fide uiuit. Illa enim ut oneri essent seruanda manda- ta sunt, non dignitati. ¶ **¶ Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo quia supra modum perseque- bar ecclesiam dei & expugnabam eam, & proficiebam in Iudaismo super multos coætaneos in græcæ meo, abundanti- us æmulator existens paternarum mearum tradi- tionum.** Propositum suum quo prius iuxta carnem uige- bat repugnans ecclesiæ, breuiter memorat, sed ut famu- lus Christi esset, hoc se reliquisse. Magis enim se deuotum, quam illos in uindicanda lege fuisse designat, non tamè propter hominum fauorem, sed hoc putans utile apud deum. Per ignoratiam enim cum humanitati placeret, deo se seruire putabat, liberam habens conscientiam. Nec sciebat enim iam tempus afferendæ legis non esse, doctri-

Abac. 2.

nam

nam secutus patrum, uidens aut in errore aut in maleuolentia confitorū, omni industria & feruore mentis id agebat, ut cæteris coequalibus sibi æmulatione legis præstantior uideretur, sic insaniens contra disciplinam Christi, ut nulli hominum parcere, fidei fœdera assecuto. Sed cum dei reuelatione laborem hunc inanem esse didicisset, & magis contrarium, defuisse ab eo & se fidei gratiæ subdidisse, ut professus ei esset apud deum. Si ergo hic qui Israëlita est, & qui dignitate doctoris fultus erat apud Iudæos, eruditus à Gamaliele uiro prudentifimo, locum habens cum optimis uita hominibus, reliquit legem, quanto magis hi qui extra legem erant, legi se subijcere nō debuerāt. Et si hic gaudet exisse se de subiugo seruitutis, quid est ut hi libertatem suam obligauerint uinculis legis? Cum autem placuit ei qui me segregauit de utero matris meæ, & uocauit per gratiam suam reuelare filium suum in me, ut euāgelizarem eum gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini.

Cum in lege haberet fiduciam in se, iam tempus legis seruandæ non esse, & omni auiditate contenderet putās dei se uoluntate hoc agere ut resisteret Euangelio Christi, uidens deus æmulationem eius bonam, sed scientiam ei deesse, placuit ei uocare illum ad gratiam suam, sciens iam idoneum hunc esse ad prædicandum Euangelium filiū eius gentibus, quia si in re minima tam uelox & fidus erat audacia conscientia, nō adulatione cuiusquā, quanto magis in prædicando dono dei futurus esset constantior spe promissi præmij. Præscientia ergo dei segregatus est de utero matris suæ, id est, antequam nasceretur, uel statim natum scit deus futurum hominem bonum sicut dicit ad Hieremiam prophetam: Prius quā te formarem in utero noui te, &c. Ita & apostolum Paulū sciens quid esset futurus præuenit eum, ut antequam conuerteretur uocaret eum quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationem doni dei omni postposita cura carnali. Nec enim consilium cuiusquam petiit, aut ad aliquem retulit quid esset factururus, sed protinus præ

Hiere. x

A a **dicaui**

dicauit **Christum** quia hic est filius dei. Nam sicut futurū mali frequenter ante sunt boni, ita & solent futuri boni esse mali. ¶ Neque ueni Hierosolimā ad præcessores meos apostolos, sed abi in Arabiam, & iterū regressus sum Damascum.) Non fuisse dicit necessitatem electum se a deo pergendi ad præcessores suos apostolos, ut aliquid forte disceret ab eis, quia deus ei reuelauit per filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur ut ostendat nō aliud tenendum esse quā quod docet, nec hominibus credi sed deo a quo se didicisse testatur, ac per hoc eos qui illos in legem induxerant esse doctores falsos, quia non a deo traditum erat quod docebant. **A Damasco** ergo in Arabiam profectus est ad predicandum ubi nullus erat apostolorum, ut ipse illic fundaret **Ecclesias**, ne surreperibus pseudoapostolis **Iudaismus** seminaretur. Et inde iterū regressus est **Damascum**, ut uisitaret quibus rudis prædicauerat **Euangelium** gratiæ dei. ¶ Deinde post annos tres ascendi Hierosolimam uidere Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim.) Dignum fuit ut cuperet uidere **Petrum**, quia primus erat inter apostolos, cui delegauerat saluator curam ecclesiarum, non utiq; ut aliquid ab eo disceret qui iam ab autore didicerat, a quo & ipse **Petrus** fuerat instructus, sed propter affectū apostolatus, & ut sciret **Petrus** hanc illi datā licētiā quam & ipse acceperat. Ventens ergo ad eū hospitio receptus est, & apud eum mansit diebus quindecim, quasi unanims coapostolus. Hæc ideo manifestat, ut ostendat concordiam se cum apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse sicut susurrabāt de eo pseudoapostoli, ut eū apud ecclesias gentium deformarent, & sua mala simplicioribus inferrent, dicentes ea conuenire cum doctrina apostolorū maiorum. ¶ Alium autem apostolorum uidi neminem nisi Iacobum fratrem domini.) **Iacobum** uidit **Hierosolymæ**, quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui & ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit **Euangelista**: Quia nec fratres eius, inquit, adhuc credebant in eum. Hic **Iacobus** filius fuit **Ioseph**, qui ideo frater domini appellatus est

. Ioan. 7

sus est quia & Ioseph pater eius, etiã domini pater nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Iesum in Luca **Euangelio**: Quid fecisti nobis fili? Etenim & ego & pater tuus mœsti & tristes querebamus te. Et in **Euangelio** Iohannis dicit Philippus ad Nathanael: **Quæ** scripsit Moyses in lege & pphetæ, inuenimus Iesum à Nazareth filiũ Ioseph. Hoc ergo modo dictus est dñs frater Iacobi & cæterorũ q̄ & fili nũcupabat Ioseph. Quidã em ducti Isania, hos ueros dñi fratres de Maria natos ipia assertiõne cõtẽdũt, cũ Ioseph nõ uerz eius patrẽ dicãt appellatũ. Si em hi ueri erãt fratres eius, & Ioseph erit uerº patrº, qa q̄ dixit patrẽ eius Ioseph, idẽ dixit & fratres eius Iacobũ & cæteros. ¶ **Quæ** aut scribo uobis: **Ecce** corã deo qa nõ mëtior.) Qd ad cõmendationẽ eius ptinet locuturus, testẽ deũ dat, qa ita se hñt quæ dicturº ẽ, ne forte uideret cõpositũ, cũ psonæ eius nõ cõuentat aliqd fingere, sed cũ se cõmẽdat hos uult, pficere. Cõmẽdario em hæc istis, pficit, ut sciãt ea quæ ab hoc dñr esse uerissima. ¶ **Deinde** ueni in regionẽ **Syriæ & Ciliciæ**, erã aut ignotº facie ecclesiis **Iudææ**, solũmõ aut diebãt. qa q̄ psequēbat nos aliqũ, nũc prædicat fidẽ quã aliqũ expugnabat, & in me magnificabãt deũ.) Hoc dicit qa cũ Iudaismũ defenderat cõtra fidẽ, sicut & hi à qbº fuerãt **Galatæ** euerfi, à deo electus est, & doctus dissimularẽ à Iudaismo, & nouã legẽ predicare, ita ut gauderẽt in eo ex Iudeis credẽtes q̄s pridẽ psequēbat, deo agẽtes gratiãs q̄ de psecutore fecit defensorẽ, ut p inde scirẽt **Galatæ** circũuẽtos se, ut sub noĩe **Christi** Iudeos se, pfiterẽt, circũcidẽtes carnẽ preputij sui cũ **Christi** lex aliud iperet q̄ Iudaismus. Illic em circũcisio carnis est, hic cordis. Illic sub elemẽtis seruit neomenijs & sabbato, hic soli deo in spirĩtu, quia corde credif. Illic cõditio est causa peccati, hic libertas ex remissione pccõrũ. Multa itaq; distantia est.

CAPVT II.

DEinde post annos quatuordecim, itẽ ascẽdi Hierosolymã cũ Barnaba assũpto & Tito. Ascẽdi aut scdm reuelationẽ, & exposui illis **Euangelĩũ** qd prædico gẽtibus, secreto aut his q̄ sibi aliqd uidebãt, ne forte

inuacuum currem aut cucurissem.) Quoniam multo tempore fama eius crebrescebat apud omnes Iudæos facie autem non uidebatur: perambulabat enim fundare & roborare ecclesias solita constantia inter gentes. **A** Iudæis autem causa legis mala illi fiebat opinio, quasi discordaret à prædicatione cæterorum apostolorum, & hinc fiebat multis scrupulus, ita ut gentes possent perturbari ne in aliud inducerentur ab eo quàm tradebant apostoli qui cum domino fuerant. Nam ipsa occasione subuersi sunt Galatæ à Iudæis dicentibus, quia aliud tradebat Paulus quàm Petrus. Hinc factum est, ut admonitus reuelatione domini ascenderet Hierosolymam cum testibus prædicationis suæ, id est Barnaba & Tito, unum ex Iudæo & alterum ex gentili, ut si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur, adaperiēs illis sensum prædicationis suæ. Cum apostolis uero secreto conrultit ut scirent non illum discordare à regula Euangelica, hoc est, ne putarēt illum inuacuum currere aut cucurrisse, sicut æstimabant aliquanti ex Iudæis credentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat, qui à deo fuerat instructus, sed propter concordiam & pacem dei nutu factum est, ut tolleretur scrupulus aut suspitio fratribus aut coapostolis eius, & ut gentibus proficeret cognoscenribus, quia concordabat Euangelium eius cum apostolis. Præterea cum legem didicissent non molestari eos quæ ex gentibus credebant, sed ut ab his tantum obseruarēt, id est, à sanguine & fornicatione & idololatria. Nunc dicant Sophistæ Græcorum qui sibi peritiam uendicant, naturaliter subtilitate ingenij se uigere, quæ tradita sunt gētibus obseruāda, quæ ignorabant, an quæ sciebāt? Sed quomodo fieri potest ut aliqis ea discat quæ nouit? Ergo hæc illicita esse ostensa sunt gentibus quæ putabant licere, ac per hoc non utique ab homicidio prohibiti sunt cum tubentur à sanguine obseruare, sed hoc acceperunt quod Noë à deo didicerat ut obseruarēt à sanguine edēdo cum carne. Nam quomodo fieri poterat ut Romanis legibus inbuti quorū tanta autoritas in seruandis mā-

datis

datis est, ut nescirent homicidium non esse faciendum, Quippe cum adulteros & homicidas & falsos testes & fures & maleficos & cæterorum malorū admissores puniant leges Romanae. Denique tria hæc mandata ab apostolis & senioribus data reperuntur quæ ignorant leges Romanae, id est, ut obseruet se ab idololatria & sanguine, sicut Noë, & fornicatione. Quæ Sophistæ Græcorum non intelligentes: scientes tamen a sanguine abstinendū, adulterarunt scripturam, quartum mādatum addentes, & a suffocato obseruandum, quod puto nunc dei nutu intellecturi sunt, quia iam supra dictum erat quod addiderunt. ¶ Sed neque Titus qui mecum erat.) Hoc est, illo ipso tempore quo fui Hierosolymis, inquit, Titus qui mecum erat. ¶ Compulsus non est circumcidi.) Cum utique inter apostolos & eos, qui ex Iudæis crediderant, essemus, nemo eum de his, id est, Titum compulit circumcidi. Et subintelligitur, quid est ut uos circumcidamini, cum Titus ab apostolis, qui uidebantur aliquid esse, non est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircuncisus.

¶ Propter autē sub introductos fratres falsos, qui subito trauerunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem subijcerent, ad horam cessimus subiectioni, ut ueritas euangelij permaneat apud uos.) Titum quia Græcus erat sicut Galatæ, negat circumcisum. Quo dicto hos arguit, qui pateretur se circumcidi, cum essent Græci. Sed ne forte opponeretur ei, quia ipse circumciderat Timotheum, nunc causas exponit cur fecerit, quod faciendum negabat, dicens: Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subito trauerunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem subijcerent, ad horam cessimus subiectioni, ut ueritas euangelij apud uos permaneat. Græci contra dicunt, nec ad horā cessimus, & hoc aiunt conuenire causæ: quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquit, dicere se fecisse, ne probaret esse faciendum. Sed Apostolus uir diuinus sciens posse hoc opponi, ipse illud proponit, ut præueniat calumniosos: &

reddit causas, quibus cōpulsus est facere quod nolebat. **P**ropter subintroductos autē, inquit, falsos fratres. **S**ubintroductos dicit, quia cum dolo introierunt ostendentes se fratres, cum essent inimici. **Q**ui subintrauerūt, hoc est, cum humilitate intrauerunt fingentes amicitia. **E**xplorare libertatem nostram, quam habemus in **C**hristo **I**esu, ut nos in seruiturē subiicerent. **E**xplorare est sic intrare, ut aliud fingat & aliud quærat, quo possent accusare libertatem nostram, quā habemus in **C**hristo **I**esu. **L**ibertatis in **C**hristo **I**esu hæc est, nō subijci legi. **V**t nos in seruiturē subiicerent, hoc est, ad hoc intrauerunt cum dolo & fallacia, ut nostram libertatem seruituti subiicerent, cogentes nos subijci legi circumcisionis. **A**d horam cessimus subiectioni, hoc est, ad horā nos subiecimus seruituti, humiliantes nos legi, ut circumciso **T**imotheo cessaret dolus & scandalum **I**udæorum. **P**arati enim erant, sicut datur intelligi, cōmouere illi tumultum & seditionem. **F**uit enim causa quomodo haberent aditum calūniæ faciendæ. **T**imotheus enim erat matre quidē **I**udæa patre autem **G**reco, unde factum est ut secundum legem circumciscus infans non esset. **V**olens autē **A**postolus eum assumere, ut ordinaret illum episcopum, sicut fecit: quia testimonium ei, inquit, bonum perhibebant omnes loci illius, insidias passus est **I**udæorum. **E**xplorabāt enim, si filium **I**udææ in circumciscum susciperet, parante seditionem: quia si de **G**ræcis contradicebat non esse circumcidēdos, sicut & epistola ab apostolis de hac re fuerat data, uel filios **I**sraēl circumcisci non ueraret: quia nihil de his in epistola eadē significauerant apostoli, ex cuius autoritate plus sæuiebant credentes **I**udæi, quia non prohibebat **I**udeos filios suos circumcidere ipsa epistola. **T**ūc, inquit, accipiens eum, circumcidit propter **I**udæos qui erant in locis illis. **D**e gentilibus autem scandalum non habebant, unde **T**itus non est compulsus circumcisci. **A**d horam ergo cessit, ut ueritas **E**uāgelij permaneat apud gentes, cum non subijciunt se circumcisioni. **A**pud **I**udeos autem non erat ueritas **E**uāgelij, quia credentes

Circumciscite

circumcidebant filios suos. In Christo enim Iesu neque præputium, neque circumcisio aliquid ualet, sed fides per dilectionem operans. Nam non solum historia, sed & līteræ hoc indicant, quia cessit. Nam supradicit Titum, cum esset Græcus, non esse compulsus circumcidi, & subiicit dicens: Propter subintroductos autem falsos fratres. Quid iam sonat, nisi quia cessit ad horam, propter subintroductos falsos fratres? Si quo minus, quomodo uerba aut sensus se sequerentur, Titum certe negat compulsus circumcidi: propter subintroductos autem falsos fratres quid sonat, nisi quia cessit? Si autem, propter subintroductos falsos fratres non cessit non uolūtate non cessit. Nā cessurum se significauit, si hoc est, sed propter subintroductos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendum non fuit, quare falsi fratres dicuntur, quorum beneficio non fecit quod faciendum non erat. Itaque si hoc est, beneficium præstituerunt Apostolo, quia horum causa non cessit quod cedere habebat. Cur igitur exploratores disci sunt, si hoc illum facere uolebant quod facturus erat, sed propter istos non fecit? Si autem non erat facturus, sine dubio propter istos fecit: aliud enim non est. Literæ enim hoc indicant quia cessit & historia factū exclamat. Quomodo enim ad horam negaret se cessisse, cum probaretur propter Iudæos Timotheum circumcidisse, quod est ad horam cessisse, & secundum legem purificatum in templum ascendisse? Ille enim posset dicere, nec ad horam se cessisse, qui nunquam inueniretur cessisse. Aut enim cessurus propter fratres falsos non cessit, aut non cessur⁹, propter fratres falsos cessit. Vñ ergo de duob⁹ accipite, falsi fratres tñ dicūt, quod credētes iudaizabāt. ¶ Ab his autem qui existimāt aliquid esse aliquando fuerant, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit.) Hoc significat, quia apostoli prius simplices homines erant & imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum, quem deus excusat? Quia non quæritur quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim nec condemnant, nec uendicant. Sed tamen uult intelligi, quia &

peritus fuit in lege, & clarus in uita, ac per hoc & in dispensatione euāgelij præcipuus minister ¶ **Mihi enim qui existimantur aliquid esse, nihil contulerunt.** Nihil dicit se ab apostolis consecutum, sed à deo: quia qui imperitis sensum tribuit disciplina christiane, ipse & in hi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impartiri sensum rationis huiusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, ut hic ab his disceret, quem peritum inueniens, peritorem fecit gratia Christi? ¶ **Sed e contra cum uidissent quia creditum est mihi Euangelium præputij, sicut Petro circūcisionis. Qui enim operatus est Petro in apostolatu circūcisionis, operatus est & in me ad gentes**) Petrum solum nominat, & sibi comparat, quia primatū ipse accepit ad fundandam Ecclesiam, se quoq; pari modo electum, ut primatum habeat in fundandis gentium Ecclesijs: ita tamen ut & Petrus gentibus prædicaret si causa fuisset & Paulus Iudæis: Nā uterq; inuenitur utriusque fecisse: sed tamen plena autoritas Petro in Iudaismi prædicatione data dinoscitur, & Pauli perfecta autoritas in prædicatione gentium inuenitur. Vnde & magistrum se gentium uocat in fide & ueritate. Vnusquisque enim pro uiribus suis & dispensationem sortitus est. Difficilis enim fuit eos, qui longe à deo erant, ad fidem suā attrahere, & suadere quā proximis. ¶ **Et sciētes gratiam dei, quæ data est mihi, Petrus & Iacobus, & Ioannes, qui uidebantur columnæ esse, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos ad gētes, ipsi uero in circūcisione, tantū ut in inopijs memores essemus pauperes, quod & sollicitè curauimus hoc ipsum facere.**) Ab apostolis, qui clariores inter cæteros erant, quos & firmitatis causa columnas appellat, quiq; cum domino semper in secretis fuerant, gloriam eius digni in mōte respicere. Ab his itaq; probatum dicit donum, quod accepit à deo, ut dignus esset habere primatum in prædicatione gentium sicut & habebat Petrus in prædicatione circūcisionis. Et sicut dat Petro socios uiros egregios iter apostolos, ita & sibi iungit Barnabam, qui diuino iudicio ei adiun-

ctus

Etus est: gratiam tamen primatus sibi soli uendicat concessam à deo, sicut & soli **Petro** concessa est inter apostolos, ita ut apostoli circuncisionis dexteris porrigerent apostolis gentium, ad concordiam societatis demonstrandam, ut utriusque scientes, perfectionis spiritum in dispensatione **Euangelij** se à domino consecutos, in nullo se inuicem egere ostendrent. **Hoc** solum tamen inter se conuenisse, ut quod non ex precepto uel dono domini fuerant instructi, quia facile erat hoc ex lege cognoscere, hos quibus prædicabant pauperum memores esse iuberent, ut misericordiam, per quam à deo redempti sunt, colerent. **Idcirco** igitur hæc quæ inter se & apostolos facta sunt, manifestat, ut sciant **Galatæ** quia quod ab eo acceperant, hoc uerum est & probatum. ¶ **Cum** autem uenisset **Petrus Antiochiam, in faciem illi restiti, quia reprehensus erat.** Post concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi inuicem per gratiam dei detulerunt, nunc interueniente causa negligentiam uel erroris, diffidere inter se uidentur apostoli, non in propria causa, sed in solitudine **Ecclesiæ**. In faciem, inquit, illi restiti. Quid est hoc, nisi in præsentem ei contradixit: **Et** qua causa subiunxit, dicens: **Quia** reprehensus erat. Reprehensus utique ab euangelica ueritate, cui hoc factum aduersabatur. **Nam** quis eorum auderet **Petro** primo apostolo, cui clauis regni celorum dominus dedit, resistere, nisi alius talis, qui fiducia electionis suæ sciens se non imparem, constanter improbaret quod ille sine consilio fecerat. ¶ **Prius** enim quam uenissent quidam à **Iacobo**, cum gentibus edebat. **Cum** autem uenissent, subtraherat & segregabat se, timens eos qui erant ex circuncisione. **Et** simulauerunt cum illo, & cæteri Iudæi, ita ut & **Barnabas** consentiret simulationi earum. **Hi** omnes Iudæi, qui consenserunt simulationi **Petri** & **Barnabæ**, bonæ fidei fuerunt, sed propter scandalum illorum qui ueniebant ab **Iacobo**, erant enim æmulatores legis, qui & legem & **Christum** æquo iure uenerarentur, quod contra fidei disciplinam est, presentibus eis non commiscebantur gentibus. **Timebant** enim impe-

tum audaciæ eorum, qui æmulabantur legem. Quod si solum fuisset, non erat reprehensibile: sed in quo erratum est, in subiectis ostendit. Nam & ipse utique cessit animositate & audaciæ Iudæorum, timens ne per hoc quod facile est, surriperet scædalum, quod difficile sedaretur: quia & secundum legem purificauit se coactus, & Timotheum circumcidit inuitus. ¶ Sed cum uidissem quia non recta uia incedunt ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus.) Ideo in solum Petrum inuehitur, ut in eo qui primus est, discerent cæteri. ¶ Si tu cum sis Iudæus, gentiliter uiuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? Nunc aperit causam reprehensionis. Non enim aliquid fuisset erroris, si presentibus Iudæis dissimulasset à gentilibus, timens scædalum. Sed hic rota causa reprehensionis est quia aduenientibus Iudæis ab Iacobo, non solum segregabat se ab eis, cum quibus gentiliter uixerat, sed & compellebat eos Iudaizare causa timoris illorum, ut quid horum ueræ esset, ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi Iudæum uixisse. Post autem audientes ab eo quia Iudæorum instar sequendum erat, hæsitabant utique quid esset uerum. Si enim hoc ueræ erat ut Iudaizarent, ipsum præuaricatorem tenebant, quia gentiliter uixerat: Si autem illud melius erat, & uerum, ut simpliciter uiuerent, uersio erat gentilium per eius ignauiam, quibus adempto bono res laboriosa & inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus, quando ad horam cessit, non hoc & suasit, sed rem se superfluam & inanem facere clamitabat propter furorē Iudæorum. Cui quidem rei non succubisset, nisi causa interfuisset, qua audacia Iudæorum plurimum se iactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Iudææ, patre autem Græco. Unde factum est ut infans secundum legem minime circumcideretur. Insidiabantur ergo explorantes, si eum, qui Iudæus natura erat, incircuncisum assumeret: quod illicitum putabant generi Iudæorum, occasionem quærentes qua eum euersorem tenerent legis, hac causa ad horam cessit furori eorum. ¶ Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Sciētes autem qua non iustificatur

homo ex operibus legis, nisi per fidē Iesu Christi: & nos
in Christū Iesum credimus, ut iustificemur ex fide Chri-
sti, & non ex operibus legis.) Manifesta ratione circun-
uentos eos ostendit, ut seruarent legem, in qua nemo iu-
stificatur apud deum, quippe cum hi ipsi, qui natura Iu-
dæi sunt, uolentes iustificari relicta lege, confugiant ad
fidem Christi. ¶ Quoniam ex operibus legis non iusti-
ficabitur omnis caro.) Nullum hominem iustificatum
dicit ex operibus legis. Quicūq; enim iusti sunt, ex fide iu-
stificati sunt: sicut Abrahā, & Isaac, & Iacob, & cæteri san-
cti. ¶ Si autem quærentes iustificari in Christo, inueni-
mur & ipsi peccatores. Ergo Christus peccati minister
est. Absit.) Quomodo Christus peccati minister potest
esse, qui donat peccata (deo absit, inquit Sed si iustificari
uolentes per fidem Christi, & legi seruimus, sub peccato
nos esse profiteamur: quia fides extrahit hominem a lege
ut iustus sit. Ergo si danus nos legi, peccatores in-
uenimur quia qui sub lege, sub maledictio sunt. ¶ Si
em̄ quæ desiruxi, hæc iterū reædifico, præuicatorē me
cōstituo.) Absolutū est, qui accedens ad Christū, reliq̄
legē, de seruo enim fit liber. Quod si iterū redeat ad legē
ipse sui accusator existit, quia factū suū cōdemnat. ¶ Ego
em̄ per legem legi mortuus sum, ut deo uiuā.) Hoc dicit,
q̄a per legē fidei mortuus est legi Moysi. Moris em̄ legi
qui liberat ab ea, & uiuit deo, cuius fit seruus emptus a
Christo. ¶ Christo em̄ confixus sum cruci.) Hic confi-
git cruci Christi, q̄ emulus uestigiorū eius, nulla mūdi cō-
cupiscētia capis, ut deo uiuēs, mūdo mortu⁹ uideat. Quī
em̄ nō agit quæ mūdi sunt uel erroris, mortuus est mun-
do. ¶ Uiuo autem iam non ego sed uiuit qui in me est
Christus.) Non est ambiguum in eo, qui per fidē libera-
tur a morte Christū uiuere. Morte em̄ digno dum donat
peccata, ipse uiuit in loco eius: ipsius em̄ presidio ereptus
est morti. ¶ Quod uero nūc uiuo in carne, ī fide uiuo filiū
dei, q̄ dilexit me, & tradidit se pro me. Nō solū ingratus
gratiæ dei.) Quā futura uita, p̄missa ē Christianis t̄c̄ eoq; q̄
nūc ī hac uita auxilio dei munit⁹ uiuit, ī fide uite, p̄missæ
uiuūt.

uiuít. **Hic** enim imaginem eius contemplatur, quasi pignus habens uitæ futuræ, quæ per dei nutû **Christi** amore nobis quæsitæ est. **Hic** ergo non est ingratus **Christo**, qui in fide eius perdurat, sciens nullius se habere beneficium, nisi huius: & ad contumeliam eius proficere, si alterum ei comparat, cuius auxilium habere non potuit.

¶ **Si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.** Nihil tam apertû, quia si per legem potuisset homo iustificari, **Christum** non oportuerat mori. **Sed** quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neq; secundam mortem detriumphas expoliare captiuus, quos tenebat causa peccati, idcirco **Christus** mortuus est, ut ea præstaret quæ lex non poterat, ac per hoc non gratis mortuus est. **Mors** em̄ eius iustificatio peccatorum est.

CAPVT III.

Inscitanti **Galate**, quis uos fascinauit? **Ira** scētis cum miraculo uerba sunt, quia sic fuerāt deprauati, ut nec se agnoscerēt circum uetos. **Pro**œmio usus est. **Omni**s enim qui fascinatur, de bono transit in malum, sicut & hi de libertate & securitate ad seruitium

& solitudinem trāsierunt. ¶ **Ante** quorū oculos **Christus** proscriptus est, & in uobis crucifixus est. **Mani**festum est, quia stultorum oculis **Christus** proscriptus uīdetur, id est, expoliatus uel condemnatus. **Prudentium** uero oculis & sensibus non solum non cōdemnatus, sed ipse mortem cruce sua dānasse uīdetur. **Passi**o enim domini uita nostra est, & destructio mortis. **Sed** quia hi indigne cōperant sentire, translati ad legem, idcirco mentibus eorum **Christum** condemnatum uideri conqueritur. **Ideo**q; subiecit: In uobis crucifixus est, hoc est, sensu uestro crucifixus est quasi homo. **In** quo enim spes plena non est, homo est. **Ideo** hi non putabant plenam salutem esse in **Christo**, quia legem illi æquabant. **In** his uero qui congrue intelligunt **Christum**, uiuit in eis **Christus**. **In** **Fortino** crucifixus est. **Hic** enim uere mortuus est, in quo **Christus** dicitur crucifixus, quia istud loco accusationis

sationis obiicitur. ¶ Hoc solū uolo discere à uobis, ex ope-
 ribus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic si-
 ne intellectu estis. Adhuc cum stomacho loquitur. Do-
 let enim ualde super errore eorum, quia fabricam suam,
 qua eos per euāgelium ædificauerat, uidebat esse destru-
 ctam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quāuis car-
 nales eos appellet, non tamen usque adeo fuerant mente
 capti, ut circumcidi se paterentur. Ideo & hi stulti & sine
 intellectu esse dicuntur, quia nec dolori carnis suæ con-
 sultare ualuerūt. Usque ad hoc enim solet quis induci, ut
 quod delectat, aut dolorem non præstat. Interrogantis
 ergo uerba sunt, & quod interrogat ex parte confirmā-
 tis, cum dicit: Hoc solum uolo discere à uobis, ex ope-
 ribus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Hoc ab
 eis quærit, in quo & gloriabantur, & negare non pote-
 rant, quia spiritum sanctum per fidem acceperant, non
 per legem, ut resipiscentes agnoscerent, quia donum dei
 in quo gloriabantur, non ex opere legis acceperant, sed
 credentes in Christū, ut uel sic grati Christo legem, quā
 sibi in nullo prodesse didicerant, relinquerent. Hoc pro-
 ponit, quod illo in tempore negari non poterat, spiritū
 dei inesse credentibus. Ad rudimentū enim fidei commē-
 danda, donum dei hoc manifestabatur hominibus, sicut
 inter ipsa initia factum est in apostolis, & cæteris disci-
 pulis. Necnon & in illis duodecim, quos quia in adulte-
 rino baptisate sub nomine baptisimi Ioannis fuerant
 non tincti, sed sordidati, Paulus Apostolus in trinitatis
 nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus,
 decidit in eos spiritus sanctus, & diuersarum linguarum
 ministrabat eloquia cum interpretatione earum, ut nul-
 lus auderet negare spiritum sanctum inesse eis. Quamob-
 rem sine intellectu Galatas esse appellat, qui huius rei
 ignari, & conscij degradantis se, carnis curæ se subiece-
 runt. ¶ Incipientes spiritu, nunc carne consumamini.
 Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summa fidei ascē-
 sus sit, hi contra de summis in ima delapsi sunt. Per fidē
 enim spirituales effecti, conuersi ad legē, perdidierant gra-
 tiam.

tiam spiritus, quam fuerāt consecuti. **Consummario** em̄ perditionem significat, id est finem. ¶ **Tanta passi estis sine causa.**) Multa eos passios pro fide significat ab infidelibus. Tunc enim q̄ credebant, cæteris oprobrio erāt, siue domesticis, siue extraneis. Nam digito signabantur quasi rei maieſtatis. Vnde similiter Galatæ multa passi sunt infaniores experti, cuius rei meritum perdiderant, mittentes se sub lege. Sed q̄ adiecit. **Si tamen sine causa ostēdit sperare se, posse reformari illos.** Qui ergo prebet uobis spiritū, & operatur uirtutes in uobis ex operibus legis, an ex auditu fidei? Idē sensus est, cui adduntur uirtutis insignia, quæ testimonium præbent fidei, quod sit spe fida & rationabilis. Legem autem nulla uirtus comitatur, quæ attrahat ad eius spem: quia quæ uidentur, nō sperantur, sed sunt temporalia sicut lex factorum, quam supra oñdimus. ¶ **Sicut scriptū est: Credidit Abrahā deo & estimatū est ei ad iustitiā.**) Ostendit exēplo Abrahæ, qui pater fidei est, iustitiā non ex operibus legis imputari, sed per fidem: credens em̄ iustificatus est, ac per hoc stulte & improuide legi eos se subiecisse, quæ non ad iustificationem data est. ¶ **Cognoscetis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahæ.**) Verum est quia credētes filij sunt Abrahæ, quia si Abrahā ex fide iustificatus est primus, quotquot post hunc credūt, filij eius sunt, siue ex Iudæis siue ex gentibus. ¶ **Providens autem scriptura, quæ ex fide iustificat gentes, deus prænuñciauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes.**) Hoc dicit quia forma est Abrahā omnium credentiū, ut hi benedicti in eo sint qui credunt: sequentes enim fidem eius, participes fiunt benedictionis eiusdem. ¶ **Ergo qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abrahā.** Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictō sunt.) Manifestū est quia fideles cum fidei benedicentur, quomodo infideles cū infidelibus punientur. Nam qui sub lege agunt, sub maledictō sunt, quia transgressores legis sunt peccatores. ¶ **Scriptum quippe est: Maledictus omnis, qui nō per manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.)**

Hoc

Hoc scriptum est in Deuteronomio, qui si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, ut impossibile sit seruari ea. Vnde & Petrus apostolus in actibus apostolorum ait: Quid imponitis iugum fratribus, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Negligenti enim & superbo populo hæc data erant, ut per omnem conuersationem legem haberent.

Act. 15

¶ Quod autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est, quia iustus ex fide uiuit.) Ac per hoc recedendum à lege docet, ne iusticia per fidem quaesita, depereat. ¶ Lex autem non ex fide est, sed qui fecerit ea, uiuet in eis.) Non est ex fide lex, quia nihil mandat credendum. Omnia enim eius manifesta sunt, ut seruans legem uiuat. Si quo minus, necesse est plectatur: quia quod sciuit uitandum, admisit. Potest opponi è diuerso, & dici: Si in lege nemo iustificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid præterit legis? Verum est, quia nemo per legem iustificatur, sed apud deum. Iustificatur autem apud mundum, ut securus sit in uita præsentis. Si autem apud deum iustificari uult, ut illi ad meritum proficiat in die iudicii, dei sequatur fidem. Alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est. Nam cætera sicut dixi, ut oneri essent data sunt. ¶ Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.) Quoniam nemo poterat implere legem, rei erant omnes maledicto legis, ut uindicaret in eos. Christus autem homo natus, oblatus à patre pro nobis, redemit nos à diabolo. Morti enim uolenti offerens illum pro his, qui maledicto legis erant obnoxii, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in lege hostia pro peccatis oblata, peccatum nuncupabatur, propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum? Nam & à Iudæis factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, sed maledictum. Is enim, qui propter peccatū, propriū morti offerebat, maledictus fiebat: in sua enim causa moriebat: & si propiè aspicias, uidebis Christū maledi-
ctum.

ctum eorum factum, à quibus occisus est. **Crux** enim saluatoris, peccatum & maledictum est Iudæorū. ¶ **Quia scriptū est, Maledictus omnis, qui pendet in ligno.** Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis, ut sufficeret suspensus in ligno illic esse usq; ad uesperam, & deponi ad sepulturam. **Quia maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, ne diutius si esset suspensus, maius haberet opprobrium mors eius quam deberet: & fieret macula generi eius, si amplius mors eius publicaretur.**

Ac per hoc Saluator innocens suspensus in ligno, nō est maledictus, sed maledictum illorum, à quibus suspensus est. Quantum tamen ad Iudæos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, ut quasi reus occideretur, cum esset innocens: quia dignus morte maledictus est iuxta legem. **Videntes enim multos aggregari doctrine eius, zelati sunt dicentes: Ecce totus mundus abiit post illum, ac per hoc pro nobis occisus dicitur: & duplici genere pro nobis. Cū enim putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt, quia & doctrina eius creuit, & mortem euacuauit in passione sua. Descēdens enim ad inferos, genus hominū liberauit, qua causa & occidi se permisit, sciens pro nobis esse contra diabolum.** ¶ **Ut in gentibus benedictio Abraę fieret in Christo Iesu, ut benedictionem spiritus accipiamus per fidem.**) Hoc dicit, quia exprobratis & maledictis Iudæis, cum sibi de iusticia legis blandirentur, occiso saluatore quasi sabbati uiolati reo, promissionis benedictio Abraę transitū fecit ad gentes per fidem Christi Iesu. **Vnde dicit dominus Iudæis: Tolletur à uobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius.** ¶ **Frates secundum hominem dico.**) Hoc dicit, quia exemplo humanæ causę commendare uult rationem diuinę promissionis. ¶ **Tamen hominis testamentum confirmatum autoritate, nemo irritū facit aut superordinat.**) **Verum est, quia testamentum defuncti iure factum non potest scindi.** ¶ **Abraę dictę sunt promissiones & semini eius**

Matth. 2

hibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo qd est **Christus.**) Hoc est quod scriptum est in **Genesi ad Abraam:** Et in semine tuo benedicentur omnes gentes terre. Quod utiq; impletum est in **Christo**, in cuius nomine omnes gentes benedicuntur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est **Christus.** Hac disputatione sua **Apostolus** quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in **Christum** & de lege aliquid sperant, ut non solum salus promissa in **Christo**, sed & in lege sit. Ideo probat promissionē benedictionis in solo **Christo** factam. Hoc autem dico testamentum confirmatum à deo in **Christo**, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandā promissionem.) Intātum in solo **Christo** firmatam benedictionis promissionem docet, ut legem post quadringētos & triginta annos datam ostendat. Constituta eū promissione postea data est lex, quæ non utiq; infirmaret promissionem, sed quod futura & quando uentura esset, significaret. ¶ Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promissione. **Abraæ** autem promissionē donauit deus.) Duas causas contrarias sibi defendunt **Iudæi.** Nullo enim pacto, nulla ratiōe suaderi potest **Iudæis**, **Abraæ** promissionem euacuatam per legem, & rectè. Sed aliud aduersum improvida præsumptione defendunt, putantes iustificationem sine operibus legis prouenire nō posse, cum sciant **Abraam**, qui forma eius rei est sine operibus legis, per solam fidem iustificatum. Sed æmulatione quadam cæcati, non intelligunt neq; considerant, quia si per legem iustificatio, excluditur promissio. Et si exclusa fuerit promissio, sine dubio frustrabitur fides **Abraæ.** Quod ne audire quidem se patiūtur **Iudæi**, scientes quia promissio ex fide est **Abraæ.** Quæ promissio ex fide iustificat, non per legem, sicut & **Abraam** iustificatus ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis **Abraæ**, qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus & iustificatus est **Abraam.** Testimonium ergo promissionis **Abraæ** testamentum appellatur, ut post mortem eius hæredes

essent in promissione filij eius facti per fidem. **Quæ** causa cucurrit usq; ad **Christū** **Abraæ** repromissum, ut post mortem **Christi** credētes, heredes essent fidei **Abraæ** per testamentum sanguinis **Christi**. **Donum** ergo quod promissum est **Abraæ**, filijsq; eius, in **Christo** solutū est: quāuis & ipse **Abraam** consecutus sit donum hoc illic, ubi inuentus est. ¶ **Quid** ergo **lex factorum** posita est, donec ueniret semen, cui promissum est? **Lex factorum**, id est **Moyse**, posita est in medio inter cœptam promissionem & semen, cui facta promissio est, hoc est inter **Abraam** & saluatorem. **Ideo** lōge datam post factam promissionē, ut ipsa distinctione aliud **lex** & aliud promissio uideretur, ut populum dei à gentibus segregatum erudiret sub dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est **Christus**. **Lex** tamen factorum ideo dicitur quia docet quæ deo iubente corporaliter fiant, de sacrificijs, de primogenitis, de decimis, & de cæteris talibus.

¶ **Disposita** per angelos in manu mediatoris.) **Angelos** dicit dei nuncios, id est, **Moyse**, filium **Naue**, & cæteros prophetas usque ad **Ioannem Baptistam**, de quo deus dicit: **Ecce** mitto angelum meum ante faciem tuā. **Malach. 3.** **Per** hos ergo **lex** ordinata, disposita est à deo, in manu, id est, potestate saluatoris. **Ipsè** est enim mediator uel reconciliator dei & hominum, ut saluet quos uult ex his qui legem per supramemoratos angelos acceperunt. **Ipsè** enim ait: **Sicut** enim pater suscitatur mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. ¶ **Mediator** autem unius non est.) **Sine** dubio mediator, hoc est arbiter, nō est unius, sed duorum. **Cum** enim duo populi inuicem aduersum se dimicarent, semper dissidētes & inimici diuersitate doctrinæ, saluator horum arbiter uenit, amputans utrisque populis per quod discordabant ut possent esse pacifici. **Abstulit** ergo gentibus numerum decorum, & famularum elementorum, quod scandalum erat **Hæbræis**. **Abstulit** & **Iudæis** opera legis, id est, neomenias, circuncisionē, & curā sabbati, & discretionem escaæ, & cætera quæ abominabātur gētiles: & sic facti sunt pacifici, q
prius

prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est ut Galatæ hebetudine mentis arbitrum istum corrumpant, conuersi ad Iudaismum? Iudicium enim saluatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem quasi pœnitentes de ea, subiiciunt se illis, quæ prius paci fuerant inimica. Iuxta sensum ergo Galatarum Christus arbiter non est, quia inducti in legem, de duobus populis unum fecerunt, & unius utriusque populi arbiter nemo est. Hunc eundem sensum ad Ephesios profequitur, dicens: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraq; unum, & medium parietem maceræ soluens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis euacuans, ut duos cõderet in se in uno nouo homine faciens pacem. Si in uno nouo homine fecit pacem, ambobus utiq; abstulit per quod dissidebant, & hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatæ irruperunt, conuersi ad Iudaismum. ¶ Deus autem unus est.) Hoc dicit, ne Christum prædicando deum, quem arbitrum dicit uni deo, prædicasse putaretur contra legem & prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet. Sicut dicit ad Timotheum. Arbitrum dei & hominum homo Iesus Christus. Iuxta autem quod deus est à patre hunc non separari, sed unum esse cum patre. Siue enim pater, siue filius, deus unus est. Deus enim naturæ nomen est & potestatis, quam in patre & filio indiuiduam manere ipsa nominum ratio docet.

Ephe. 2

1. Timo. 2

¶ Lex igitur aduersum promissa? Absit.) Absit utique quia non est lex inimica promissionis, quippe cum cõfirmet eam. Nam primus Moyses dixit: Prophetam uobis excitabit deus de fratribus uestris. Hoc dictum de Christo Petrus apostolus probat in Actis apostolorum septimo cap. ¶ Si enim data esset lex quæ possit uiuificare, uere ex lege esset iusticia.) Iusticiam hanc dicit, quæ apud deum imputatur iusticia, id est fidei, quia & lex habuit iusticiam, sed ad presens, non quia iustificaret apud deum. Remittere enim peccatam non potuit, ut de peccatoribus faceret iustos, sed ad hoc data est, ut terrori esset, puocans homines ad bonam uitam, irreuerentes puniens: ideoq; non est data lex, quæ

Deut. 18

B b 2 possit

possit uiuificare, sed condemnare. ¶ Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.) Hunc sensum & ad Romanos xi. posuit dicens: Conclusit deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Hoc dicit quod supra memorauimus, quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud deum. Manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam, ut ueniens qui promissus erat Abraæ, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraam, ut & malorum suorum ueniam & iustificationem mererentur. Hoc enim manifestauerat deus per Esaiam prophetam dicēs: Veniet ex Syon qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob: & hoc erit illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorū.

¶ Prius enim quàm ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eandem fidem, quæ incipiebat reuelari.) Hoc est quod dicit, quia antequam ueniret saluator, sub legis custodia agebamus ne peccaremus, ut uenienti promissione digni essemus. Hac enim spe lex tutos præstabat nos, ut uenienti Christo offerret nos, id est Iudeos. ¶ Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Iesu, ut ex fide iustificaremur.) Idem sensus est, quia sub cura legis eramus, donec ueniret Christus, qui nos credentes iustificaret. ¶ Veniente autem fide, tã nõ sub pædago sumus. Omnes enim filij dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu.) Sub pædago qui agit, potestatis suæ nõ est. Paruulus enim & lubricus ad peccandum sub pædagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit maiores, liberati de potestate pædagogi, per ablutioem peccatorum facti sumus filij dei, cum essemus serui peccati. ¶ Quot quot enim in Christo baptizati estis Christum induistis.) Hoc dicit, quia credentes dum immutantur, Christum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. ¶ Non est Iudæus neq; Græcus, non est seruus neq; liber, non est masculus neq; fœmina. Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu.) Nullam distantiam dicit credentiũ, ut nulli præiudicetur quid fuerit, antequam

quod crederet. **Omnibus enim his unum decretum est donum.** Apud deum enim nulla discretio personarum est, nisi morum & uitae, ut homines unius fidei meritis distinguantur, non personis. ¶ **Si ergo uos omnes unum estis in Christo Iesu, ergo Abrae semen estis, secundum promissionem haeredes.** Semen Abrae sunt omnes credentes, quia Abraham pater est omnium credentium. Et si filii sunt, necessario & promissionis eius haeredes, ut consequantur per fidem quod promissum est Abrae, ut participes sint iustificationis eius in regno caelorum.

CAPVT IIII.

DICO autem quod quandiu haeres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit dominus omnium, sed sub curatoribus & actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre. Verum est, quia ius patres ordinauerunt, & usque ad quam aetatem subiectus debeat esse adultus, statuerunt: ita ut quandiu paruulus est, libertate sua uti non possit, neque dominari quasi haeres, sed similis prope seruis in conditione est curatorum uel actorum. Hoc exemplo probat eos, qui sub lege fuerunt, paruulos fuisse circa meritum, nec libertatem habuisse, quia in conditione legis erant subiecti causa peccati.

¶ Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus subiecti. In elementis neomenias significat & sabbatum. Neomeniae enim sunt dies Lunares, quos obseruant Iudaei: Sabbatum uero dies quietionis. Antequam ueniret ergo promissio, id est donum gratiae dei, & purificans iustificaret credentes, quasi imperfecti & paruuli per legem dei, subiecti eramus conseruis quasi paedagogis. Libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Iudaei, sicut & Pagani, sed & creatorem deum uenerabantur in creatura. ¶ At ubi uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut filiorum adoptionem reciperemus. Plenitudo temporis est completum tempus, quod praefinitum

tum fuerat à deo patre, quando mitteret filium suum, ex uirgine factus, quasi homo nasceretur, subiiciens se legi usque ad tempus baptismi, ut formam daret quomodo peccatores abluti, & à iugo legis erepti, dignatione dei filij ei adoptarentur, sicut promiserat redempti sanguine filij eius. Saluatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filium Abrahæ iuxta carnem, ut circumciscus apparet is esse, qui promissus Abrahæ, uenerat gentes iustificare per fidem, signum habens eius cui promissus fuerat. Ideo ultra neminem oportuit circumcidi, quia tandiu cucurrit signum, quoadusque ueniret qui promissus fuerat, restaurare fidem, in qua iustificatus est Abrahæ in præputio, ut credentibus non opus sit circumcisio. Abrahæ autem ideo circumciscus est, quia filium se creditur habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tandiu cucurrit signum, donec ueniret, qui erat promissus. Si autem hoc crederetur quod credidit Abrahæ, nõ stetit circumcisio, ne forte opponeretur, quia si Abrahæ credidit, & circumciscus est, quare non circumciscuntur credentes? ¶ Quoniam autem estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem Abba pater. Ab his cæpit, quibus & scribit, dicens: Quoniam autem estis filij dei, & subiungit Iudæos, cum ait: Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. Quando autem dixit gentes filios dei credentes in Christum, quæ prius fuerant inimici, dubium non erat Iudæos credentes dici filios dei, quos constat iam pridem hoc nomine nuncupatos. Nomen enim olim acceperant uelut in imagine, ut postea confirmaretur per Christum, quia sine spiritu non erat plenum: Hoc est quod dicit & ad Romanos octauo cap. Ipse spiritus reddet testimonium spiritui nostro quod sumus filij dei. Ut em̄ probaremur adoptati esse à deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filios, ut quia hoc non audeamus dicere in infirmitate & indignitate nostra, suggerat ut audeamus dicere, Abba, quod est pater. Denique Iudæis hoc iam dudum non est concessum dicere.

¶ Itaque

¶ Itaq; iam non est seruus, sed filius.) Non est seruus, quia sublatuſ de poteſtate legis, ſociuſ factuſ eſt benediſtiõis proprii filij dei. ¶ Si autẽ filiuſ & hæreſ per deũ.) Dubiũ non eſt, quia ideo quiſ adoptat ſibi filiuſ, ut hæredẽ illum relinquat. Sed hæreditas ex morte alicuiuſ prouenit. Quid eſt ergo ut mortaleſ hæredẽſ eiuſ dicãtur, qui ſemper uiuit? Sed ſcriptura more noſtro loquitur, ut intelligere poſſimus. Vt enim oſtendat daturum patrem filij de boniſ ſuiſ, hæc quæ daturuſ eſt, hæreditatẽ appellat. ¶ Sed tunc quidẽ ignorantẽſ deũ, hiſ qui non ſunt dii, ſeruiẽbatuſ.) Quoniam priuſ per ignorantiam peccabant ſeruiẽteſ idoluſ, facile illiſ ignotũ ſignificat. Sicut dicit in Genefi Abimelech ad deũ: Domine, inq; nunquid gentẽ ignorantẽ perdeſ? ¶ Nunc autẽ cognofcentẽſ deũ, immo uero cogniti à deo, quomodo iterum conuertimini ad infirma & egeña elementa, quib; denuo ſeruire uultuſ?) Graue illoruſ admiſſum notat, quia poſt agnitionẽ dei ea quę paganoruſ ſunt, ſequi cõperant. Et pluſ addit, quia non iſti cognouerunt deũ, ſed magiſ cogniti à deo ſunt. Cum enim hi non quærẽrent deũ, aduocauit eoſ ad ſuam gratiam, & hi ingratuſ ad ea conuerti cõperant quæ tunc colebant, quando ignorabant deũ, ut uenerarentur infirma & egeña elementa, & non tota mente Chriſtuſ, in quo omniſ inhabitat diuinitaſ. Infirma & egeña dicit elementa, quia imperfecta ſunt. Ad regendũ enim mundũ inuicẽ egẽt ſui: in Chriſto enim perfecta ſaluſ eſt. ¶ Dieſ obſeruatiſ & meſeſ, & tempora, & annuſ.) Quæ elementa dixerit nunc declarauit. Diẽſ ſol facit, meſeſ curſuſ Lunæ. Tempora uero ſunt uer, æſtaſ, autumnuſ, hyẽm: quatuor hæc completũ numero proprio faciunt annuſ. Dieſ ergo obſeruatiſ, qui dicunt, utputa craſtino proficiẽdũ non eſt. Poſt craſtinuſ enim non debet aliquid inchoari, & ſic ſolent magiſ decipi. Hi autẽ colunt meſeſ qui curſuſ Lunæ perſcrutantur dicenteſ, utputa ſeptima Luna ſtrumenta confici non debent, noua iterum Luna ſeruum emptũ utputa domũ duci nõ oportet, & per hæc

facilius solent aduersa prouenire. **T**empora uero sic obseruant, cum dicunt. **H**odie ueris initium est, festiuitas est, post eras **V**ulcanalia sunt. **E**t talia iterum aiunt: **P**osterum est, domum egredi non licet. **A**nnos sic colunt cū dicunt: **K**alendis ianuarijs nouus est annus, quasi non quotidie anni implentur. **S**ed ut **I**ani illius recolāt memoriam bifrontis, hac superstitione utuntur, quę longe debet esse à seruis dei. **S**i enim deus ex toto corde diligatur, ipso propitio nulla debet esse formido, neq; suspitio harum rerū. **P**rosperere enim potest cedere quicquid simpliciter sub dei deuotione fit. ¶ **T**imeo hos ne frustra laborauerim in uobis.) **D**uplici genere subuersi fuerant **G**alatæ, ut post dei gratiam non solum ad legem cōuerterentur, sed ad errores pristinos. **I**nducti enim uel euerfi in legem, facile declinarant ad obseruantiam dierum & mensium. **S**abbati enim obseruatio & **N**eomeniarum attraxerunt illos ad hæc. **I**deoq; timeo uos, inquit, ne si ne causa laborauerim in uobis. **S**ic enim uidebat eos in peius proficere, ut possent etiam à **C**hristo penitus recedere. ¶ **E**stote sicut & ego, quia & ego sicut uos.) **H**oc dicit, ut dent operam corrigēdi se, quia non est impossibile ut sint sicut ipse, quia & ipse hoc erat: id est, homo quod & illi, & cum fuisset in errore persequens **E**cclēsiam, correptus conuertit se. ¶ **F**ratres obsecro uos nihil mihi nocuistis.) **N**unc mitius agit cum eis, & bona eorum incipit memorare, ut post magnas correptiones bona opera sua audientes, recrearētur, & data opera reformarent se, ne obiurgationibus diutius pressi, asperiores fierent exacerbati, nihil tamē sibi nocuisse illos dicit. **I**psis enim oberat delictum illorum. **A**postolus enim impleuerat officium dispensationis sibi creditæ, ut omni cū diligentia prædicaret eis. **S**icut dicit dominus ad prophetā **E**zechiel: **T**u, inquit, prædica, si te audierint, lucraberis eos: si quo minus, tu saluabis animā tuam. ¶ **S**citis quia per infirmitatem carnis euangelizauī uobis iam pridē, & tentationem uestram in carne mea non spreuistis neq; respuistis.) **I**n memoriam reuocat illis tempus, quando

primum

primum prædicauit illis euangelium dei. Ipso enim tem-
 pore iniurijs agebatur **A**postolus, & cædibus infirmaba-
 tur. **I**nfirmus enim uidetur qui humiliatur, & non resi-
 stit propter **E**uangelium dei: & in hoc laudat constan-
 tiam eorum, quia non sunt abstracti à fide. **I**niuria enim
Apostoli tentationes erant **G**alatarum, in qua firmi in-
 uenti sunt, non dubitantes de fide. **P**ossent enim scanda-
 lum passi, dicere: **Q**ue est uirtus aut spes in hac fide, quã-
 do minister eius sic humiliatur. **S**ed quia iam animũ fu-
 turis spebus infecerãt, presentes exitus pro nomine **C**hri-
 sti nomine non pertimescebat, certi fidem nostram nõ
 in terris, sed in cælis habere dignitatem, & pro his tribu-
 lationibus magna rependi premia. **R**uborem illis in-
 cutit, quia post hæc laudabilia circumuenti fuerant, ut uĩ-
 tuperabiles uiderentur. ¶ **S**ed sicut angelum dei exce-
 pitis me sicut **C**hristũ Iesum.) **H**oc magis laudat in eis,
 quia pressuris non deformatus est apud eos, sed commẽ-
 datus, scientibus pro his qui credunt pati illum exitia.
Sicut ergo angelum dei exceperunt **A**postolum, creden-
 tes donum dei esse quod prædicat, sic ei deferentes, quasi
 ipsi autori domino Iesu **C**hristo. ¶ **Q**uæ ergo erat bea-
 ritudo uestra.) **B**eatos hos fuisse dicit apud cæteras **E**c-
 clesias, per id quod apostoli iniurijs non frangebantur,
 sed crescebãt in fide. ¶ **T**estis enim sum uobis, quia si fi-
 eri potuisset, oculos uestros eruissetis, & dedissetis mihi.)
Votum eorum circa religionem tam plenum ostẽdit fu-
 isse, ut non solum bene ab eis susceptus sit, sed & fortes in
 fide inuenti sint: & quod ad laudem magis proficit, omnia
 penẽ sua illi obtulerint profliganda. **H**inc plus dolet, quã
 tanta charitas subuersa fuerat praua doctrina. ¶ **E**r-
 go inimicus uobis factus sum, uerum dicens uobis.) **H**oc
 dicit, quia non potest fieri ut inimicus, inquit, ego uobis
 sim, quorum tanta sensi obsequia. **S**ed quia nemo se ar-
 gui uult errantem, idcirco inimicus uobis uideor, iuste
 uos reprehendens. ¶ **A**emulantur uos non bene, sed ex-
 cludere uos uolunt, ut eos æmulemini.) **I**nuidia Iudeo-
 rum subuersos eos significat. **V**idẽtes enim sic illos profl-

cere in Euangelio, & tantam habere charitatem in Apostolo, id egerunt quatenus illos deciperent. Erant enim legis causa apostoli inimici, ut manente nomine saluatoris, facerent eos Iudæos, gaudentes in euerfione eorum. Non enim pariebantur ut gratiam sibi promissam audirent in circuncisis gentibus datā. Ideo imitatores suos illos uoluerunt fieri, ut more eorum circunciderentur.

¶ **Æmulamini autem meliora dona. Bonum æmulamini semper, & non solum cum præsens sum apud uos.**)

Meliora dona spiritalia sunt, quæ imitati habebunt effectum apud deum. Hæc spiritalia & bona sunt, quæ uult ut semper imitentur: non ad tempus, sicut pridem, aut se præsentem tantum, post autem ad aliud conuertantur, sed uult illos de cetero perseverare in bono. ¶ **Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis.**) Primum per fidem illos genuerat in baptismo, sed quæ uelut per abortum nati, deformati & infirmi inuenti sunt nunc, cum dolore consilii reformat eos in Christum. Concipientes enim fidem, & sensum fidei minime aduertentes formatum Christum in animis suis negantur habere. Si enim intellexissent gratiam dei in Christo post fidem, in Iudaismum traducti non essent. ¶ **Vellem autem præsens esse nunc apud uos, & mutare uocem meam, quia confundor in uobis.**) Præsens uult arguere illos, ut mutet uocem suam de laude in uituperationem eorum, ut duplici genere confundantur & de errore suo, & rubore apostoli, quem patiebatur apud eos, quibus illos prætulerat.

¶ **Dicite mihi, qui sub lege uultis esse, legem non legis?** Scriptum est enim, quia **Abraam duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum de libera.**) Hoc in Genesi habetur, quia cum Sara generare non posset, erat enim sterilis, Agar ancillam suam obtulit uiro suo Abraæ in concubinam suam, ut quod generaret adoptaret sibi. Sic factum est, ut Agar nasceretur Hismaël. Post autem nutu dei, promissus est Abraæ filius de Sara uxore sua, quæ erat sterilis, hæc peperit Abraæ Isaac. Tunc cepit Abraam duos habere filios, unum de ancilla, & unum de libera. ¶ **Sed quidē**
qui

qui de ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera per repromissionē, quę sunt per Allegoriā dicta.) Hismael, qui ex ancilla Agar natus est, secundū carnē natus est, quia iuxta cōsuetudinem natus est: Isaac uero nō secundū cōsuetudinē, sed secundū prouidentia dei uirtute natus est, quippe cū Sara & anus esset & sterilis. In typū em̄ Christi natus est Isaac. Ideo hęc per allegoriā asserit dicta, ut aliud ex alio significant personę Hismael & Isaac. Hismael em̄ Iudæos: significat natiuitatē, uel eorū qui serui peccati sunt. Isaac uero Christianorum, qui in libertate nascuntur. Liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorū: ¶ Hęc em̄ sunt duo testamēta.) Moyfes accipiens sanguinem uituli in cratera, asperfit populum dicens: Hic est sanguis testamēti, quod disposuit deus ad uos. Hoc est quod dixit ¶ Unum quidē à mōte Syna in seruitutē generans, quod est Agar.) Lex enim in monte Syna data est, quam Moyfes recitans populo, librū hunc testamenti appellauit, & tunc asperfit populum sanguine, sicut dixi. Hęc lex reos tenuit peccatores, & cōperūt serui esse peccati, facti filij Agar quasi ancillę. ¶ Syna autem mons est in Arabia, qui coniungitur huic quę nunc est Hierusalem, seruiens cum filijs suis.) Causam Agar significare dicit Hierusalem terrenā, id est, synagogā quę in seruitutē generat, quā quę generat sub peccatō sunt. Illā autē quę sursum est Hierusalem, libera est, quę est mater nostra.) Hęc quam matrem nostram dicit, regula est mysterij dominici, per quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Ideo & cęlestis dicitur, quia cęlum sedes eius est, & quos generat, ibi erūt cum ea. Sicut dicit dominus: Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego fuero & hi sint mecum. Hęc est & uita, quia immortalitate donantur, qui credentes renascūtur per eam. Sic etenim de domino dictum est, quia quod factū est in illo, uita erat. Sicut enim pater habet uitam, ita dedit & filio uitam, & uita erat lux hoim. Hęc uita & lux, mater fidelium est. In Esaia hoc habet, qđ subiectū est. ¶ Scriptū est em̄: Lætare sterilis, quę nō paris erūpe, & exclama quę nō parturis quā multi

Ioan. 17

Ioan. 1

Ioan. 5

Esa. 54.

multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet uirum.) **Hanc** terrenam Hierusalem utrum habere dicit, quia secundum carnem generat: illam autem cælestem Hierusalem, quam dicit matrē nostrā, sterilem appellat, quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur: hoc est, non parturit. **Generat** autē sine passione spiritualiter exclamans in læticia, quia deserta aliquādo, à quo nisi ab **Adam**, quia deserta uita secutus est mortem, nunc plures filios habet quàm hæc quæ habet uirum, id est, quæ carnaliter generat. **Multo enim plures sunt Christiani Iudæis**, sicut dicit in **Apocalypsi**: **Et uidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu & gēte.**

Apo. 7

¶ **Vos autem fratres secundum Isaac promissionis filij estis.**) **Hoc est, nō carnis filios esse, sed dei, quia Isaac in typum natus est filij dei: & uult eos subintelligere, quia facti filij dei conuersi sunt ut essent filij carnis: si uero resipiscant, sunt filij dei.** ¶ **Sed quomodo tunc, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum, ita & nunc.**) **Non solum Hismæel secundum carnem natus est, sed & Esau, quia & ipse in populi Iudæi typum natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est: Iacob dilexi, Esau uero odio habui. Hic persequebatur Iacob, qui in populi Christiani figura uocatus est Israël, hoc est, homo uidens deum. Similiter & Iudæos per inuidiam persequi significauit Christianos, unde data opera Galatas euerterāt carnali astutia.**

Malachi. 1**Gen. 21**

¶ **Sed quid dicit scriptura: Ence ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.)** **Hæc uerba Saræ sunt, quæ typum habet Hierusalem cælestis de promissione generans Isaac, ut eiecto filio ancille, id est, Iudæo populo incredulitatis causa abiecto, serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est, hæres sit filius liberæ illius Hierusalem supernæ, qui est populus nouus regni cælorum.** ¶ **Itaque non sumus ancillæ filij, sed libere, qua libertate nos Christus liberauit.)** **Fuimus igit ancillæ filij, dū peccatis eramus obnoxij: sed accepta remissioe peccatorū à Christo liberati sumus.**

CAPVT

CAPVT V.

rate ergo, & nolite iterū seruitutis iugo cō-
 tineri.) Standum monet in accepta gratia,
 ne redeuntes ad uetera, amittant donum li-
 bertatis, quod fuerant cōsecuti. ¶ Ecce ego
Paul^o dico uobis, q̄a si circūcidamini, Chri-
stus uobis nihil proderit.) Nunc apertæ ue-
ritatis & autoritatis suæ uim non tacet, dicens: Ecce ego
Paulus dico uobis, id est, ego magister gentium, cuius o-
pus estis in Christo, palām uobis dico, quia nihil prode-
rit uobis Christus, si circūcidamini. Ipse enim dominus
ait: Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, ex quo regnū cæ-
lorum prædicatur. Antequām ergo uoua inciperet præ-
dicatio, oportuit circūcidi: nunc autem lege fidei succe-
dente, ea sequenda sunt, quæ rudis ueritas iubet, quia ue-
tus & nouū admisceri non debet, autoritate domini præ-
dicantis. Ait enim: Nemo enim additamentum radis p̄-
ni assuit uestimēto ueteri: tollit enim fortitudinem eius
à uestimento, & maior fit scissura: ac per hoc non solum
nihil proderit fideli addita circūcisio, sed oberit. Maius
enim malum est ex libero seruum fieri, q̄ nasci ¶ Te-
stificor autem omni homini circūcidendi se, quia debi-
tor est uniuersæ legis faciendæ.) Possunt aliqui legem
aliquatenus seruare, & non circūcidi. Nam multi Ro-
manorum in Iudæa seruabant legem incircūcisi. Vnde
dicit Paulus Apostolus ad Agrippam regem Iudæe: Scio
rex Agrippa credis prophetis, Scio quia credis. Et Cen-
turio, cuius seruus erat moriturus, qui mittēs ad Iesum,
rogabat ut ueniret, & sanaret seruum eius, cui testimo-
nium perhibentes Iudæi, dicebāt ad Iesum: Dignus est ut
præstes ei, diligit enim gentem nostram, & Synagogam
ipse ædificauit nobis. Nemo tamen circūcisus non totā
legem se ruat. Debitor est enim, quia circūcisis data est
lex. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, ut
digni essent omnia onera legis portare. ¶ Euacuati estis
à Christo.) Quibus nihil prodest Christus, euacuati sunt
à Christo. Erant enim gratia eius pleni, qua recedente
euacuati

Luc. 16

Act. 26

Luc. 7

euacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiæ dei circumcidi se maluerunt. ¶ **Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.**) Iusticia legis est, si feruentur quæ data sunt. Ideoq; qui in his iustificari se uult post fidem, amittit gratiam: quia ad hoc uenit donum dei ut cessantibus oneribus legis, iustificaret credentes apud deum. ¶ **Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus.** In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid ualeat, neq; præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.) Apertum est quod dicit, quia spes iustificationis in fide est per spiritum, non per opera legis. In fide enim spiritualiter seruitur deo deuotione mentis & puritate cordis. **Vnde dicit dominus ad Samaritanam: Deus spiritus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate adorare oportet.** Ac per hoc neq; præputium ualeat quicquam, neq; circumcisio, sed sola fides opus est in charitate ad iustificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, ut perfectio sit credentis. Denique saluator, quod primum mandatum esset interrogantibus, respondit: **Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum tanquam teipsum.** In his, inquit, duobus mandatis tota lex pendet & propheta. Imperfecta sunt itaq; cætera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur. ¶ **Currebatis bene, quis uos impediuit ueritati non obedire?**) Exercitium illorum in opere fidei bonum fuisse testatur, sed nequicia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseuerante, consummarent: unde ut respiscant hortatur, de cætero nulli eorum credentes, qui ut opera legis seruanda suaderent, euangelicæ ueritati non eos obedire finebant. ¶ **Suasio uestra non est à deo, qui uocat uos.**) Verum est, quia humano consilio hoc agebant Iudæi, ut mitterent eos sub legis iugum: non dei iudicio, qui uocabat eos per Apostolum suum ad gratiam. ¶ **Modicum fermentum totam massam corrumpit.**) Hoc dicit, quia licet quippiam legis admiscetes, fidei uiolant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adiecit, ne forte **incolumem**

Ioan. 4ra**Matt. 22**

incolumem se putarent habere gratiam fidei, si pauca legis obseruarent. ¶ **Ego confido in uobis in domino, quia nihil aliud sentietis.**) Hac spe se dicit fidere de his, quia non sponte, sed circumuenti erroris uiam intrauerant. Ideo ostenso uero itinere, facile eos posse reuerti confidit. ¶ **Qui autem corurbat uos, portabit iudicium quicumque fuerit.**) Quomodo qui errantem conuerti facit, remunerandus est, dicente **Iacobo apostolo in epistola sua: Qui conuerti fecerit peccatorem, saluabit animam eius, & operiet multitudinem peccatorum suorum: ita et qui recta incedentem uia, iter in deuium cogit flectere, damnationem consequitur quicumque fuerit.** Hoc propter hos subiicit, ne qui sibi meritum defenderent, eo quod filij essent **Abrae iuxta carnem.** Denique exaltantes se dicunt ad Iesum: **Nos filij Abrae sumus.** ¶ **Ego autem fratres si circumcisionem praedico, quid adhuc persecutionem patior?**) Apertum est quod dicit. Ideo enim quasi inimicus a Iudaeis habebatur, & non desinebant a persecutione eius, quia circumcisionem iam non stare docebat. Denique Iudaeis compellentibus, & saepenumero falsas accusationes contra eum deferentibus, obliquum iudicem uidens, coactus appellauit **Caesarem.** ¶ **Ergo euacuatum est scandalum crucis?**) Scandalum erat Iudaeis praedicatio crucis, quia sabbatum & circumcisionem euacuat. Si autem admitteret circumcisionem, non esset scandalum, & pacifici essent nobis Iudaei. Nam dicebant de saluatore: **Non est homo a deo, qui sabbatum non custodit.** ¶ **Utinam & abscindantur hi qui uos subuertunt.**) Tale est hoc, quale & illud ad **Corinthios in prima, cap. 16.** Qui non, inquit, amat dominum Iesum, sit anathema. Ex ipso grege morbido sunt & hi, quos sociat sententiae eorum, ut abscindantur a misericordia dei, quae Galatas dei gratia exuerunt: & non solum spiritualiter, sed & carnaliter hos maledicit, ut quae circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderent ut multiplicares his dolor corporis. ¶ **Vos autem in libertate uocati estis fratres.**) In libertate uocati sunt, quae cum peccatis essent obnoxij, dei gratiam accipientes

Iaco. 3

Ioan. 8

Ioan. 9

remissa

remissa delictorum liberati sunt. ¶ Tantum ne libertatem in occasionem carnis detis.) Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat. Ad hoc enim circumcidi eos uolebant, ut in conditionem legis intrarent. Ideo monet ne dent occasionem consentiendi eis. ¶ Sed per dilectionem spiritus seruite uobis inuicem.) Non per affectum carnis charitatem habendam, sed per spiritum exhortatur, ut inuicem sibi subiecti sint. ¶ Vniuersa em lex in uobis uno uerbo impleatur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.) Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui non diligit fratrem, non diligit deum, dicit Ioanes apostolus. ¶ Quod si mordetis inuicem & criminatis, uidete ne ab inuicem consumamini.) Manifestum est, quia dissensio fratrum inimica dilectionis est. Ideo monet ut pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant iurgium, cuius fructus est uitae consumptio. ¶ Dico autem spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis non perficietis.) Postquam a lege factorum eos prohibuit, in qua sunt praecipua carnalia, nunc ut a uitis carnis se abstineant praecipit. Hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata. ¶ Na caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus uero aduersus carnem: haec enim sibi inuicem aduersantur, ut non ea quae uultis faciatis.) Duas leges, pponit, sicut facit & in epistola ad Romanos, quae inuicem aduersae sunt, unam dei, alteram peccati. Quae ideo in carne significatur, quia uisibilibus oblectatur cupiditate peccatorum, ut his sibi aduersantibus, medius homo non ea quae uult agat. Diuina enim lex premit & fugat legem peccati, consulens homini ut uigorem naturae suae custodiat, ne capiatur illecebris. Illa econtra in insidijs agens, lacessit hominem blanditijs, ut spernat preceptum legis diuinae. Cum ergo consenserit homo legi dei contradicit lex peccati, suadens homini ne faciat quod imperat lex diuina. Ediuerso autem lex dei reuocat hominem, ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non uidet esse absurdum, scit enim naturae suae congruere

gruere, si faciat quod imperat lex dei. Denique gaudet quando hæc agit. Cum autem ea operatur que suggerit lex peccati, uidet se turpē, & horret post factū. Ideoq; legis spiritus præcepta seruāda sunt, & carnalia fugienda. Ipsa enim cōscientia se accusat, si ei cōsentiāt, sciens horrore esse quæ suggerit lex peccati. ¶ Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.) Non est obscurum quia qui ducē habet spiritū sanctū, non errat. Lex em̄ errantibus dominatur. Sicut alio loco dicit: Iusto nō est lex posita.

¶ Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, impuritas, obscenitas, idololatria, ueneficia, inimicitia, cōtentiones, simulationes, iræ, simulationes, & quæ sunt his similia, quæ prædico uobis, sicut & prædixi, quod hi qui talia agunt, regni dei hereditatem non consequentur.) Hæc omnia & his similia legis peccati membra sunt, quæ Apostolus opera carnis appellat: quia errores isti ex mundo sunt, ex quo & caro. Omnia namq; peccata de foris oriuntur ex parte carnis, non ex parte spiritus: ideo non absurdè opera carnis dicuntur.

¶ Fructus uero spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, spes lenitas, continentia, castitas, bonitas, aduersus huiusmodi non est lex. Qui autē Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs.) Non dixit opera spiritus charitas est, sed fructus spiritus. Lex enim spiritus hæc quæ supra memora uit, fructificat, ut ex his hæreditas regni cælorum queratur. Qui enim Christo deuoti sunt, hos dicit Christos, id est, unctos. Hi carnē, id est mundum crucifigunt, quando hæc, ex quibus errores oriuntur, condemnant. Hunc sensum & Ioannes Apostolus secutus, ait: Nolite diligere hunc mundum, neq; ea quæ in hoc mundo sunt. Si quis diligit mundum, nō est charitas patris in illo: quia omne quod in hoc mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum. Qui ergo mundum, & quod in mundo est, non concupiscit, hic carnem crucifigit. Neq; enim corpori humano hæc uitia ascribenda sunt, id est,

idololatria, ueneficia, hereses, inuidiæ, inimiciæ, iræ, & talia. Sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memorauimus. Interea non amplius quam decem res posuit, quas fructus spiritus significat, ut in his omnia complexus uideatur secundum tabulas testamenti dei, in quibus non amplius quam decem uerba mada torum tradita sunt. ¶ Si spiritu uiuimus, spiritu ambulemus. Non simus inanem gloriam sectantes, inuicem pro uocantes, inuicem inuidentes.) Hoc dicit, quia si bene & honeste uiuimus, bonos debemus habere & mores. Hoc est enim spiritu uiuere, intaminatam uitam habere, & sic spiritu ambulemus, si paci studeamus, hæc enim parit charitatem. Inanis autem gloria est uelle uincere, ubi præmiam non est, ut quis studiū habeat cōtentionis & æmulationis, sciens quia hæc generant discordias & lites. Seruum autem, inquit, domini non oportet litigare. Bonæ enim uitæ fructus aridos facit, perdens spem promissam castæ cōuersationis. Bona enim & casta uita moribus ornanda est, & beneuolentia locupletanda.

CAPVT VI.

Fratres & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis humiliante huiusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne & tu tenteris. Inuicem onera uestra portate.) Nunc hos alloquitur qui firmiores erant, ne inflatione bonæ uitæ eum qui forte à peccato circumuentus fuisset spernendū putarent & abiiciendum, ideoque consulendum his. Cum mansuetudine enim prouocandi sunt ad reformandos se, quia si acrius quasi ex autoritate fuerint correpti, non se patientur argui, sed & defendere incipiēt se, ne turpes uideantur & incipiant peiores fieri. Tolle enim hominē à contentione & audacia, & habebis eum subiectum. Humilitas enim etiam superbos solet inclinare. Et ut cū tota animi lenitate fieret, adtecit, ne & tu teteris, ut uel hac causa non sperneret peccatorem, sciens & se posse peccare. ¶ Et sic implebitis legem Christi.) Lex enim Christi

Christi omnes saluos uult fieri, ac per hoc qui fratri peccanti consulit ut redeat ad propositum, implet uoluntatem Christi, ¶ Si enim quis uidetur sibi esse aliquid, cū nihil sit, seipsum seducit. Opus enim suum probet unusquisque, & tunc in semetipso tantum gloriam habebit & non in altero.) Verum est nec latet quenquam, quia si actus nostros, & mentem consideremus, nulli nos anteponimus, & nec facile quenq̄ iudicamus. Qui enim extollitur quasi aliquid sit, errat: nescit enim quia de humilitate crescitur. Verba enim saluatoris & gesta ante oculos non habet, qui cum sit omnium dominus, humiliavit se, ut uobis formam daret quid sequi deberemus, si crescere uelimus, & si nos erigeremus inclinaremur, qđ facit imperitia cordis inflati, ut apud homines commendatior uideatur. ¶ Spernēs enim & despiciens peccatores, iustum se uideri contendit, sicut & pharisæus ille quem dominus denotat. Nunquid non uere hic imperitus est qui præsentis gloriæ cupidus est? Nunquid non uere de futuris desperās, qui mercedem iusticiæ in præsentia uult consequi? Quare? quia non est iustus in opere, sed per fallaciam fingit iusticiam. Qui enim uult iustus esse, altere sibi præponit ut uere iustus sit. Unusquisque enim plus mala sua nouit quàm alterius. ¶ Unusquisq; enim sarcinam suam portabit.) Ad postremum hoc uoluit innotescere superbis, quia non coinquinatur quis alieno peccato, dummodo dissentiat, ut nemo uereatur se iungere peccatori, aut accedentem ad se suscipere, ut eum lucretur. ¶ ¶ Communicet autem is qui catechizatur, hoc est, qui uerbum audiens est, et qui catechizat in omnibus bonis.) Hoc dicit, ut doctoribus audiētes communicent in omnibus bonis. Si autem aliter agant quàm docent, in his illis non communicandum sed dissentiendum, ut magis lex tibi dux sit quàm homo. Sibi enim oberit non tibi, quia quæ docuerit obseruas. ¶ ¶ Nolite errare, deus non deridetur.) Nemini dubium est, deo imposturam fieri non posse, sed hoc ab eo unumquenque consequi quod meretur. ¶ ¶ Quod enim quis seminauerit, hoc &

metet, Qui enim seminauerit in carne sua ex carne metet & corruptionem.) Hic carnalia uitia quæ in carne admitti solent, significat, ut qui carnem suam corruperit, sciat se corruptelæ futurum obnoxium. Corruptit autem corpus qui inconcessa præsumit. ¶ Qui uero seminauerit in spiritu, de spiritu metet uitam æternam. Homo Christianus, spiritu constat & carne. Homo enim ad comparationem sancti spiritus caro est. Cum erga spiritui dat assensum cohibens se ab his quæ contraria sunt, spiritualiter seminat ut possit metere uitam æternam. Testimonium enim spiritus accipit, & immortalitarem loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit dehonestans corpus suum, nõ ad æternitatem sed ad corruptionem pertinebit, ita & qui intaminatum se custodit uitam æternam consequetur. Hæc est enim æterna uita uiuere sine pœna, habere & gloriã. Nam si hic ad præsens qui in sollicitudine est negat se uiuere, quanto magis ubi alienus à deo ignem tortorem patietur. ¶ Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus infatigabiles.) Hoc dicit, quia qui fortis est ad seminandum, fortis erit ad metendum, id est, sic recipiet quo modo facit. Ideo promptos nos ad benefaciendum esse hortatur nec fastidium pati debere, securos quia pro paruis magna recipiemus, & pro terrenis æterna tẽpore quo promissit deus. ¶ Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.) Gentiles tempus habent operandi malum. Homines enim sine deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ. ¶ Tempus enim idcirco conceditur uita, ut iam iuste uersumur exemplũ dantes gentilibus. ¶ Maxime autem ad domesticos fidei.) Verum est, quia faciliores & propensiores in bono circa fratres esse debemus, quia inuicem sumus mēbra. Huic ergo rei inseruiendum quæ prodest, non circumcissioni rei nũc inani. ¶ Scitote qualibus literis scripsi uobis mea manu.) Autoritatẽ dat epistolæ suæ. Cum enim dicit

dicit: Ego scripsi mea manu, obediri uult literis his. Vbi enim holographa manus est, falsum dici non potest, ne forte circumuerti excusarent se de epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset apostoli, nolentes se reprehendi.

¶ **Quicumque uolunt placere in carne, hi cogunt uos circumcidi, ne crucis Christi persecutionem patiantur.** In carne placere, hominibus placere significat. Vt enim Iudæis propitijs aut non infensis uiuerent, quos pseudoapostolos dicit, sic Christum prædicabant, ut & legem seruandam docerent. Quod Apostolus nunquam metuit, sed constanter quod uerum est non tacuit, & sibi & his

Act. 21

prouidens quos docebat. Deniq; ego, inquit, non solum ligari, sed & morti paratus sum in Hierosolyma pro nomine domini nostri Iesu Christi. ¶ **Necq; enim hi ipsi qui circumcisi sunt legem custodiunt, sed uolunt uos circumcidi ut in uestra carne glorientur.** Tale est hoc quale

& illud dictum ad apostolū Petrum: Si tu cum sis Iudæus gentilititer uiuis quomodo compellis gentes Iudaizare?

¶ **Ita & hi cum ipsi legem non custodirent conuersantes iniuste, circumcisionem zelabatur, ut perinde uindices & amatores legis uiderentur, cum constet hunc legem defendere & custodire, qui iusticias eius exequitur, & mandatū quod ad uitam pertinens datum est nō prætermittit.** Talis ergo Galatarū excusatio erat. Hæc dicit, ut uel sic intelligant quia illudebant uelut stulti & hebetes de quorum doloribus gloriarentur.

¶ **Mihi uero absit gloria, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mūdo.** Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi, quasi nihil profuturas per hypocrisim redimebant erubescerent in his, ita & apostolus gloriabatur de his, sciens magnā pro istis fore mercedem, quemadmodum & coapostoli eius, sicut scriptum est in Actis apostolorum: Tunc inquit, cæsi exierunt Apostoli de consilio gaudetes, quia digni habitati sunt pro nomine Christi cōtumeliam pati. Cuius ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius, huic & mundus crucifixus est, certus amorē crucis Christi

Act. 5

Ioan. 14

si uitam esse, mundi uero amorem parere mortem. **In-**
 uicem ergo sibi mortui sunt & mundus apostolo & apo-
 stolus mundo, dum nihil concupiscit apostolus mundi
 & dum nihil habet mundus suū qd agnoscat (in apostolo,
 sicut & dominus ait: **Ecce, inquit, princeps huius mundi**
uenit & in me inuenit nihil. Neq; enī circuncisio quicq;
est, neq; preputiū, sed noua creatura. Et quotquot hāc re-
gulā sequunt, pax sup illos & misericordia, & sup Israēl
dei.) Noua creatura est regeneratio nostra, hāc est quæ
dat profectū permanētibus. Sup istos enī est pax dei. Qui
enī cum deo pacificus est, nullius inimiciā meruit. Tu-
tus enī est in protectione & misericordia dei, quæ pro-
missa est & manet super Israēl dei, non super Israēl hoīs,
Iudæi enī nō credētes, Israēlitæ sunt secundū carnē. Duas
ergo partes significauit super quas manet pax & miser-
cordia dei, Iudæorū credentiū & gentiliū fideiū. De
cætero nemo mihi molestus sit.) Molestias sibi noluit de
cætero fieri ut iteꝛ forte cogereſ scribere, sed iā correcti
ores illos uult fieri, ut amputatis erroribus post tāta tæ-
dia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, &
inflexibiles in cōuertendo cessarent ab eo, ut illis operas
suas & efficacīā impēderet, de quibus mercedē aut lucrū
speraret. Ego enī stigmata domini nostri Iesu Chri-
sti in corpore meo porto.) Hoc dicit iratus, quia passio-
nes quas credentium causa patiebatur inefficaces in illis
uidebat, quoniā cōstantia & fide doctrinæ suæ pro Chri-
sto plagas & uincula pati nō timuit, sed passus est amo-
re credentium cicatrices plagasꝛ habere se in corpore,
quo non minus fideliter eis prædicaret sicut & pseudoa-
postoli, qui Galatas deceperant. Neminem itaq; uult si-
bi molestum esse, qui huic rei deuotus non est. Ista enim
stigmata, id est, cicatrices plagarum testimonia sunt cre-
dentium eorum qui patiuntur, quod digni sunt futura
promissione. Gratia domini nostri Iesu Christi cum
spiritu uestro fratres.) Nō legis gratiam dicit sed domi-
ni nostri Iesu Christi illorum quos spirituales fratres ap-
pellat. Neq; enim penitus omnes fuerant euerſi.

DIVI